

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ВИРОБНИЦТВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійного вивчення дисциплін “Економіка і організація виробництва”
та “Економіка організації і планування виробництва”
для студентів напрямів підготовки 6.050902 – Радіоелектронні апарати,
6.051001 – Метрологія та інформаційно-вимірювальні технології
всіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
теоретичної та прикладної
економіки
Протокол №4
від 10.10.2016 р.

Чернігів ЧНТУ 2016

Економічна модель виробництва. Методичні вказівки до самостійного вивчення дисциплін “Економіка і організація виробництва” та “Економіка організації і планування виробництва” для студентів напрямів підготовки 6.050902 – Радіоелектронні апарати, 6.051001 – Метрологія та інформаційно-вимірні технології всіх форм навчання/ Укл.: Шадура-Никипорець Н.Т., Мініна О.В. – Чернігів: ЧНТУ, 2016. – 30 с.

Укладачі: Шадура-Никипорець Наталія Тимофіївна, кандидат економічних наук,
доцент
Мініна Оксана Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент

Відповідальний за випуск: Дерій Жанна Володимирівна, завідувач кафедри
теоретичної та прикладної економіки, доктор
економічних наук, професор

Рецензент: Панченко Олена Іванівна, кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ПЕРЕДМОВА	4
ТЕМА 1 ВСТУП. ПІДПРИЄМСТВО І ОСНОВИ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ	6
ТЕМА 2 ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕМОНТНОГО ГОСПОДАРСТВА	9
ТЕМА 3 ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА.....	12
ТЕМА 4 ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА	14
ТЕМА 5 ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	17
ТЕМА 6 ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА.....	20
І СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....	20
ТЕМА 7 ЦІНИ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ	23
ТЕМА 8 ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	26
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ	28
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	30

ПЕРЕДМОВА

Студенти, які навчаються за напрямками 6.050902 “Радіоелектричні апарати” та 6.051001 “Метрологія та інформаційно-вимірювальні технології” повинні отримати базові економічні знання з дисципліни “Економіка і організація виробництва” та “Економіка організації і планування виробництва” відповідно. Для цього студентам необхідно вивчити теоретичний курс у межах навчальної програми, з’ясувавши основні аспекти організаційно-економічного механізму діяльності підприємства.

Предметом курсу є організаційно-економічний механізм функціонування підприємства, формування та використання його ресурсного потенціалу з метою оптимізації економічних результатів діяльності.

Основними завданнями дисципліни є:

1) на основі знань про методи техніко-економічних розрахунків навчитись виконувати оцінку показників господарської діяльності підприємства та їх аналіз;

2) на основі знань економічних категорій, принципів, законів й закономірностей та показників ефективності використання економічних ресурсів навчитись виконувати техніко-економічні розрахунки, пов’язані з економічною оцінкою ефективності використання виробничих потужностей, поточними витратами, собівартістю продукції, заробітною платою;

3) на основі знань механізму функціонування підприємств навчитись обґрунтовувати вибір конкретного технічного рішення щодо господарської діяльності, визначати техніко-економічний ефект нововведень.

В результаті вивчення курсу студент має **знати**:

– завдання та умови розвитку підприємства, форми прояву дії економічних законів в сучасних умовах господарювання;

– господарський механізм управління підприємством та його особливості, основні економічні завдання, що вирішуються на підприємстві;

– напрями та методи підвищення ступеня використання потужностей, випуску продукції, продуктивності праці, зниження собівартості тощо;

– методи прогнозування та планування основних економічних показників виробництва;

– економічні питання екологічних проблем виробництва.

В результаті вивчення курсу студент повинен **вміти**:

– використовувати господарський механізм управління підприємством з метою активізації науково-технічного прогресу та підвищення ефективності виробництва;

– виконувати розрахунки з оцінки економічної ефективності господарських заходів;

– розраховувати основні показники для здійснення економічного аналізу виробництва та використовувати їх у своїй практичній діяльності;

– виявляти внутрішньогосподарські резерви та шляхи їх використання із розробленням конкретних виробничих заходів;

– економічно обґрунтовувати вибір оптимального варіанта розвитку підприємства.

Згідно до вимог кваліфікаційних характеристик бакалавра за напрямом 6.050902 “Радіоелектричні апарати” та бакалавра за напрямом 6.051001 “Метрологія та інформаційно-вимірвальні технології”, дисципліни “Економіка і організація виробництва” та “Економіка організації і планування виробництва” спираються на фундаментальні знання, здобуті студентами під час вивчення курсу “Економічна теорія” та застосовуються під час дипломного проектування.

Питання, що розглядаються в даній дисципліні дозволяють розкрити організаційно-економічний механізм функціонування підприємства, всебічно оцінити ефективність використання його ресурсного потенціалу, робити прогнози щодо його розвитку в майбутньому і враховувати виявлені тенденції розвитку при прийнятті рішень у повсякденному житті.

ТЕМА 1 ВСТУП. ПІДПРИЄМСТВО І ОСНОВИ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ

Питання навчальної програми

Економіка як галузь науки. Предмет і завдання курсу “Економіка і організація виробництва”. Поняття підприємства. Цілі та напрями діяльності. Класифікація і структура підприємства. Основи організації підприємства.

Короткі методичні вказівки

Метою вивчення теми є засвоєння таких понять, як “підприємство”, “виробництво”, “економічні ресурси”, “потреби” та “економіка”. Доцільно звернути увагу на те, які питання розглядаються при вивченні дисципліни “Економіка і організація виробництва”, в чому полягає завдання даної дисципліни та її місце в системі економічних дисциплін.

Предмет вивчення економіки – це пошук найбільш ефективних способів використання обмежених ресурсів з метою максимального задоволення потреб суспільства.

Для розуміння предмету вивчення економіки розглянемо більш детально дві базові економічні категорії: потреби та ресурси.

Будь-яка людина для задоволення своїх потреб придбає товари і послуги. Товари, як правило, є матеріальними об’єктами (хліб, костюм, пальто тощо), хоча можуть бути і нематеріальними (наприклад, програмне забезпечення). Послуги ж завжди нематеріалізовані. Товари і послуги об’єднують в одну категорію, звану продукцією, а процес виготовлення товарів і надання послуг називається виробництвом, а процес придбання товарів і отримання послуг – споживанням. Бажання до споживання певної продукції формує потребу, котра являє собою нужду, що набула конкретної форми, з урахуванням смаків і переваг конкретного споживача, його соціального статусу, рівня культури, освіти, віку, статі тощо.

Водночас для виробництва товарів і послуг суспільному виробництву необхідні економічні ресурси (фактори виробництва). Під ресурсами в економіці розуміють все, що може бути залучено до процесу виробництва матеріальних та нематеріальних благ. Однак слід розрізняти економічні та неекономічні ресурси.

Неекономічні ресурси є відносно необмеженими і тому безкоштовними. Економічні ресурси є відносно обмеженими і тому платними. Відносна обмеженість ресурсів заключається у тому, що їх кількість порівняно з потребою у них є недостатньою.

Виділяють чотири основні види економічних ресурсів: трудові, природні, капітальні та підприємницькі здібності.

Таким чином, основне протиріччя економіки полягає в тому, що потреби суспільства є безмежними, а економічні ресурси, що необхідні для задоволення цих потреб, є обмеженими. Очевидно, що випуск кожної одиниці будь-якого

товару може бути налагоджений тільки шляхом використання певного набору факторів виробництва (ресурсів).

Але внаслідок обмеженості ресурсів, та кількість економічних ресурсів, за допомогою яких вироблена одиниця певного товару, не може бути використана для випуску іншого товару. Обмеженість ресурсів породжує фундаментальну економічну проблему вибору: які товари і послуги повинно виробляти суспільство, маючи в своєму розпорядженні обмежену кількість землі, праці і капіталу?

Вивчення цієї теми дисципліни визначає поняття “підприємство”, цілі та напрями діяльності підприємства, основні сутнісні ознаки підприємства. Дана тема дисципліни розглядає основні нормативно-правові документи, що регламентують діяльність підприємства.

При вивченні даної теми важливо провести класифікацію підприємств та оцінити переваги і недоліки кожної з цих форм. Необхідно з’ясувати зміст зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Підприємство – це організаційно відокремлена й економічно самостійна господарююча одиниця, що спеціалізується на виготовленні продукції, виконанні робіт і наданні послуг. Головне завдання підприємства полягає в задоволенні потреб ринку в його продукції або послугах з метою отримання прибутку.

Підприємства мають такі ознаки:

- виробничо-технічна єдність (спільність продукції, що виготовляється, процесів її виробництва, певний склад виробничих фондів, єдина технічна політика, спільність допоміжного і обслуговуючого господарств);

- організаційно-соціальна єдність (наявність єдиного трудового колективу, керівника та адміністрації підприємства, наділення підприємства правами і реквізитами юридичної особи);

- фінансово-економічна самостійність (можливість самостійно визначати напрями економічного розвитку, склад, обсяги продукції, що випускається, напрями розподілу прибутку підприємства, форми і розміри матеріального стимулювання, спільність системи планування та обліку).

Основними зовнішніми нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність підприємства є: Конституції України, Податковий кодекс, Господарський Кодекс, Цивільний кодекс, Закон України “Про оплату праці”, Закону України “Про колективні договори й угоди”. Дані нормативно-правові акти регулюють господарську, економічну та соціальну діяльність, встановлюють порядок створення, реєстрації підприємства, а також порядок реорганізації та ліквідації. Діяльність підприємства також регулюється його статутом та колективним договором.

Відповідно до чинного в Україні законодавства (Господарського кодексу зі змінами внесеними 08.09.2011 р.) підприємства класифікуються за рядом ознак, а саме за: метою і характером діяльності (комерційні та не комерційні); формою власності (приватні, колективні, державні, комунальні, змішаної форми); формою організації (одноосібне, партнерство, акціонерне товариство; розмірами (малі, середні, великі).

На діяльність підприємства впливає стан його внутрішнього та зовнішнього середовища. Внутрішнє середовище підприємства складається з людей, які працюють на цьому підприємстві, засобів виробництва, наявних коштів підприємства, а також інформації, що живить і об'єднує підприємство як складну систему.

Зовнішнє середовище підприємства – це сукупність господарюючих суб'єктів економічних, суспільних, політичних та природних умов, національних та міжнародних організацій, які являються зовнішніми відносно підприємства і здійснює вплив на його поведінку. Основні складові зовнішнього середовища – це постачальники ресурсів, конкуренти, споживачі продукції та держава.

Питання для самоконтролю

1. Які питання вивчає дисципліна “Економіка і організація виробництва”? Визначте предмет, мету та завдання дисципліни.

2. Поясніть в чому полягає основне економічне протиріччя?

3. Охарактеризуйте поняття “підприємство”. Наведіть характерні ознаки підприємства.

4. Опишіть економічну модель виробництва, розкрийте зміст її складових.

5. Охарактеризуйте правові основи організації та діяльності підприємства.

Які основні законодавчі акти регулюють діяльність підприємств в Україні?

6. Охарактеризуйте, за якими ознаками можливо провести класифікацію підприємств. Наведіть приклади.

7. Наведіть переваги та недоліки підприємств різних форм власності. Проаналізуйте які саме підприємства домінують в різних сфері України.

8. Опишіть зовнішнє середовище на прикладі конкретного підприємства.

9. Охарактеризуйте на прикладі структуру будь якого підприємства.

10. Назвіть основні показники енергетичного розвитку країни. Проведіть порівняльну характеристику їх величини для України та розвинених країн світу.

Перелік посилань до теми:

[5, С. 10-23; 6, С. 6-38; 9, С. 7-40; 10, С. 11-70; 11, С. 11-33, 175-181, 189-207; 13, С. 10-23, 168-180].

ТЕМА 2 ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕМОНТНОГО ГОСПОДАРСТВА

Питання навчальної програми

Поняття, склад і структура основних засобів підприємства. Методи оцінки основних засобів. Знос, амортизація та відтворення основних засобів. Поняття та види виробничої потужності підприємства. Ефективність використання основних засобів. Організація ремонтного господарства.

Короткі методичні вказівки

Вивчення цієї теми дисципліни дозволяє отримати знання з питань, що пов'язані з поняттям, сутністю, складом та структурою основних засобів підприємства. В рамках вивчення даної теми важливо засвоїти інформацію про методи оцінки вартості, види зносу та форми відтворення основних засобів. Особливу увагу слід приділити вивченню методів амортизації та їх впливу на собівартість продукції і прибуток підприємства. Необхідно з'ясувати зміст та методик визначення показників ефективності використання основних виробничих засобів підприємства.

Основні засоби підприємства – частина засобів виробництва, які приймають участь у виробничому процесі багаторазово, не змінюючи при цьому свою споживчу вартість, мають власну вартість і переносять її на вартість готової продукції по частинах у вигляді амортизації.

У практичній діяльності використовують такі види вартісних оцінок основних засобів: первісна, відновна, балансова, залишкова, ліквідаційна.

Первісна вартість являє собою суму витрат на придбання, транспортування та монтаж елементів основних засобів у цінах того року, коли вони введені в дію. Величина початкової вартості дорівнює фактично здійсненим капітальним вкладенням.

Відновна вартість – це вартість відтворення раніше введених основних засобів в цінах та тарифах даного року в сучасних умовах.

Залишкова вартість – це вартість основних засобів з урахуванням їх зношування.

Ліквідаційна вартість – це сума грошових коштів, яка може бути отримана підприємством від реалізації обладнання та інших елементів основних засобів після закінчення терміну їх експлуатації.

З метою визначення інтервального показника вартості основних засобів підприємства використовують середньорічну вартість.

У процесі виробництва основні засоби піддаються фізичному та моральному зношуванню. Фізичне зношення – це поступова втрата основними засобами своєї первісної споживної вартості, яка обумовлена не тільки їх функціонуванням, а й їх бездіяльністю (руйнування від зовнішнього, атмосферного впливу, корозії). Моральне зношування полягає у знеціненні

основних засобів до закінчення терміну їх служби, встановленого по матеріальному зношенню.

Часткове фізичне та моральне зношування засобів праці відшкодовується шляхом капітального ремонту та модернізації, а повне відшкодування здійснюється шляхом заміни старих елементів основних засобів новими.

З метою відновлення основних засобів на підприємстві здійснюється процес амортизації. Амортизація – це поступове перенесення вартості основних засобів на вартість виготовленої продукції з метою накопичення коштів для повного їх відновлення (реновації).

Грошовим виразом розміру амортизації є амортизаційні відрахування, які відповідають ступеню зношення основних засобів та виступають важливою частиною поточних витрат на виробництво продукції.

Величина амортизаційних відрахувань визначається на основі норм амортизації – це встановлений розмір амортизаційних відрахувань на повне відтворення (реновацію) основних засобів за певний період часу по конкретному їх виду, виражений у відсотках до їх балансової вартості. Як правило, норма амортизації встановлюється у розрахунку на рік.

Підприємства в Україні можуть застосувати методи амортизації основних засобів, передбачені податковим законодавством, а саме: прямолінійний (рівномірний), метод зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий.

У складі показників основних засобів важливою ланкою є виробнича потужність, що характеризує здатність підприємства забезпечити максимально можливий випуск продукції за певний період при повному використанні устаткування і виробничих площ на даному підприємстві.

Виробнича потужність визначається в натуральних одиницях при обмеженій номенклатурі виробів і у вартісному виразі при широкому асортименті.

На величину виробничої потужності підприємства впливають такі фактори: кількість обладнання; продуктивність обладнання; режим роботи підприємства; кваліфікаційний рівень робітників; структура основних фондів.

Показники ефективності використання основних виробничих засобів підприємства умовно можна поділити на дві групи: узагальнюючі й часткові. До узагальнюючих показників відносять фондвіддачу, фондомісткість, фондоозброєність праці.

Фондвіддача (випуск продукції на 1 грн. основних фондів) визначається відношенням річного обсягу продукції до середньорічної повної балансової вартості основних виробничих фондів.

Фондомісткість – це відношення вартості ОФ до вартості випущеної продукції

Фондоозброєність праці показує яка вартість основних виробничих засобів приходить на одного працівника підприємства.

До системи часткових показників використання основних виробничих засобів відносять коефіцієнт екстенсивного використання обладнання,

коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, коефіцієнт інтегрального використання обладнання, коефіцієнт змінності.

Коефіцієнт екстенсивного використання виробничих потужностей підприємства показує рівень використання обладнання у часі. Коефіцієнт екстенсивного використання визначається як відношення фактичної кількості годин роботи обладнання підприємства до кількості годин його роботи за планом.

Коефіцієнт інтенсивного використання виробничих потужностей підприємства показує рівень використання обладнання по завантаженню. Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання визначається відношенням фактичної кількості годин роботи основного технологічного обладнання до його нормативної продуктивності.

Інтегральний коефіцієнт використання виробничих потужностей показує рівень використання обладнання одночасно у часі та по рівню завантаження. Коефіцієнт інтегрального використання обладнання визначається множенням коефіцієнтів інтенсивного й екстенсивного використання.

Питання для самоконтролю

1. У чому сутність основних засобів і яка їх роль у розширеному відтворенні?
2. Які існують види оцінки основних засобів?
3. Які існують види зносу основних засобів? Наведіть приклади їх прояву.
4. Поясніть сутність категорії “амортизація”. Які існують методи нарахування амортизації?
5. У чому полягають сутність та призначення ремонту основних засобів? Які види ремонту здійснюються на підприємствах?
6. Дайте визначення поняття “виробнича потужність підприємства”.
7. Як розраховуються коефіцієнти інтенсивного та екстенсивного використання виробничої потужності підприємства? Що вони характеризують?
8. Які існують показники використання основних виробничих засобів?
9. Поміркуйте, які напрямки покращення ефективності використання основних виробничих засобів Ви можете запропонувати.

Перелік посилань до теми:

[6, С. 56-92; 10, С. 214-240; 11, С. 252-271; 13, С. 24-52].

ТЕМА 3 ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Питання навчальної програми

Поняття, склад та джерела формування оборотних коштів. Нормування оборотних коштів. Показники та шляхи ефективного використання оборотних коштів. Напрями прискорення оборотності обігових коштів.

Короткі методичні вказівки

Дана тема дисципліни дозволяє з'ясувати економічну сутність оборотних коштів підприємства, дослідити їх класифікацію і структуру, розглянути напрями прискорення оборотності обігових коштів та шляхи їх ефективного використання.

Оборотні кошти підприємства – це сукупність коштів підприємства, що призначені для створення оборотних фондів і фондів обігу та забезпечення їх безперервного кругообігу.

Необхідно знати, що у своєму кругообігу оборотні кошти проходять послідовно три стадії: грошову, виробничу і товарну та являють собою суму оборотних фондів та фондів обігу.

Оборотними виробничими фондами називають ті засоби виробництва, які цілком споживаються протягом одного виробничого циклу і повністю переносять свою вартість на готовий продукт. Вони змінюють свою споживчу вартість та фізико-хімічні властивості. Оборотні фонди можуть набувати форми виробничих запасів, незавершеного виробництва та витрат майбутніх періодів.

Фонди обігу – це кошти підприємств, що функціонують у сфері обігу. Вони не беруть участі у створенні вартості, а самі є її носіями. Фонди обігу включають: готову продукцію, призначену для реалізації, грошові кошти, необхідні для закупівлі сировини, палива, виплати заробітної плати, в т.ч. кошти у незакінчених розрахунках з постачальниками (у т.ч. товар, відвантажений споживачам, але не оплачений ними).

За джерелами формування оборотні кошти підприємства поділяються на власні та позичені. Власні оборотні кошти підприємства визначаються фінансовим планом підприємства на рік, виходячи з мінімальних потреб створення виробничих запасів і обсягів незавершеного виробництва.

Позичені оборотні кошти підприємства – це кредити банків (держави, інших підприємств тощо) на певний строк.

Розмір матеріальних запасів повинен бути науково обґрунтованим та розрахованим. В разі нестачі оборотних коштів на підприємстві можуть з'явитися перебої та ускладнення у виробничому процесі. Надлишок коштів призведе до уповільнення обігу на даному підприємстві, до зниження ефективності виробництва.

Для раціонального ведення господарства визначаються норми витрат сировини та матеріалів, нормативи незавершеного виробництва та готової продукції.

Величина (норматив) оборотних коштів, необхідних для планомірної роботи підприємства, розраховується щорічно як мінімальна потреба у грошових ресурсах для створення запасів сировини, палива, запасних частин для ремонту та ін.

Ефективне використання оборотних коштів характеризується такими показниками як коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження, тривалість обороту, вивільнення оборотних коштів.

Коефіцієнт оборотності характеризує яку кількість обертів за період здійснює грошова одиниця оборотних коштів підприємства.

Тривалість обороту показує, скільки днів триває повний оборот коштів.

Зміну оборотності оборотних коштів виявляють через порівняння фактичних показників з плановими або показниками за попередній період. Порівнюючи показники оборотності оборотних коштів, виявляють прискорення її чи сповільнення. Унаслідок прискорення оборотності оборотних коштів з обороту частина їх вивільняється, а при сповільненні в оборот залучаються додаткові кошти. Вивільнення оборотних коштів завдяки прискоренню їх оборотності може бути абсолютним і відносним. Абсолютне вивільнення показує пряме зменшення потреби в обігових коштах, відносне вивільнення характеризує як зміну величини обігових коштів, так і зміну обсягу реалізованої продукції.

Ефективне використання оборотних коштів є одним із першочергових завдань підприємства в сучасних умовах і забезпечується це прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, у чому полягає сутність та значення оборотних коштів для підприємства?
2. Охарактеризуйте склад та джерела формування оборотних коштів.
3. Що таке структура оборотних коштів? Які фактори її визначають?
4. Опишіть процес нормування оборотних коштів? У чому особливість нормування оборотних коштів у незавершеному виробництві?
5. Які основні методи застосовуються при нормуванні оборотних коштів?
6. Що називають нормою витрат та нормативом обігових коштів?
7. Як розраховуються нормативи виробничих запасів?
8. Які показники характеризують ефективність використання оборотних коштів? Як ці показники розраховуються?
9. Поясніть поняття “матеріаломісткість”. Як визначається та що показує “коефіцієнт оборотності”?
10. Розкрийте основні напрями прискорення оборотності оборотних коштів підприємства, чи вплине це на підвищення ефективності використання оборотних коштів?

Перелік посилань до теми:

[6, С. 93-110; 10, С.241-259; 11, С. 273-291; 13, С. 53-67].

ТЕМА 4 ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Питання навчальної програми

Кадровий потенціал підприємства. Класифікація персоналу підприємств. Розрахунок чисельності працюючих. Організація та нормування праці на підприємстві. Продуктивність праці і резерви її підвищення.

Короткі методичні вказівки

Ця тема дисципліни розглядає питання, які пов'язані з кадрами та особливостями організації праці на сучасному підприємстві. Необхідно звернути увагу на характеристику кадрового потенціалу підприємства, особливості праці та нормування праці на підприємстві. Важливо з'ясувати методи визначення чисельності персоналу, оцінки продуктивності праці та фактори, що на неї впливають. Слід з'ясувати шляхи та резерви підвищення продуктивності праці.

Також слід з'ясувати та запам'ятати такі поняття, як: “трудові ресурси”, “персонал”, “норма часу”, “норма виробітку”, “норма обслуговування”, “норма чисельності”, “виробіток”, “трудоємність”.

Для аналізу працюючих на підприємстві використовують декілька термінів:

– трудові ресурси. Термін “трудові ресурси” використовується з метою характеристики працюючих, як одного з елементів його ресурсного потенціалу (так само, як капітал або природні ресурси). Трудові ресурси, як і інші мають свою ціну, яка визначається заробітною платою;

– трудовий колектив. Даний термін має соціально-політичний зміст і найчастіше використовується при розгляді потреб та інтересів робітників;

– кадри. Дане поняття охоплює лише спеціалістів та висококваліфікованих робітників, які постійно працюють на даному підприємстві;

– персонал. Персонал підприємства являє собою сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності. Окрім постійних працівників, у діяльності підприємства можуть брати участь інші працездатні особи на основі тимчасового трудового договору (контракту).

Всі працівники підприємства поділяються на дві групи:

– промислово-виробничий персонал, до якого відносяться всі працівники зайняті у виробництві або його безпосередньому обслуговуванні (персонал основних, допоміжних виробництв, дослідних підрозділів, складів тощо);

– непромисловий персонал, до якого відносяться працівники структур, які хоч і знаходяться на балансі підприємства, але не пов'язані безпосередньо з процесами промислового виробництва (працівники ЖКГ, амбулаторій тощо).

Такий розподіл персоналу на дві групи необхідний для розрахунків заробітної плати. При визначенні продуктивності праці до уваги приймається, як правило, чисельність тільки промислово-виробничого персоналу.

Важливим напрямком класифікації персоналу підприємства є його розподіл за професіями та спеціальностями.

Професія – це вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок.

Спеціальність – це більш або менш вузький різновид трудової діяльності в межах професії. Наприклад, токар – професія, токар-карусельник, токар-револьверник – спеціальності.

Кожна галузь має властиві лише їй професії та спеціальності. В той же час існують загальні (наскрізні) професії робітників та службовців.

Класифікація працівників за кваліфікаційним рівнем базується на їх можливостях виконувати роботи тієї чи іншої складності.

Кваліфікація – це сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій обумовленої складності.

Облік персоналу ведеться за фактичною та нормативною чисельністю.

Для кількісної фактичної оцінки персоналу підприємства використовують показники явочної, облікової та середньооблікової чисельності. Явочна чисельність – це чисельність фактично наявних на роботі працівників, в т.ч. і ті, хто перебуває у відрадженнях.

Облікова чисельність включає всіх постійних, тимчасових і сезонних працюючих, що прийняті на роботу на строк один і більше днів незалежно від того, знаходяться вони на роботі, у відпустці, відрадженні, звільнені від праці за хворобою чи з інших причин.

Різниця між обліковою та явочною чисельністю характеризує резерв (в основному робітників), що має використовуватись для заміни тих, що не виходять на роботу з поважних причин.

Середньооблікова чисельність працівників за місяць визначається шляхом складання чисельності працівників спискового складу за кожний календарний день місяця, включаючи святкові і вихідні дні, і поділення отриманої суми на кількість календарних днів місяця. Середньоспискова чисельність працівників за квартал або за рік визначається шляхом складання середньоспискової чисельності працівників за всі місяці роботи підприємства за квартал або рік і ділення отриманої суми на кількість кварталів або місяців.

Для планування праці, як складової виробничої діяльності, праця повинна нормуватись. Нормування праці являє собою встановлення міри витрат праці на виготовлення одиниці продукції або виробітку продукції в одиницю часу. Виділяють чотири основні норми праці: часу, виробітку, обслуговування, чисельності.

Норма чисельності – це необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу.

Норма обслуговування – це встановлена кількість одиниць обладнання (робочих місць, квадратних кілометрів площі), яка обслуговується одним робітником або бригадою на протязі зміни.

Норма часу – це необхідна кількість часу для виробництва одиниці продукції.

Норма виробітку – це кількість продукції, яка повинна бути вироблена за одиницю часу:

Норми праці являються базою для обрахунку необхідної чисельності робітників підприємства.

Чисельність керівників, технічних виконавців і спеціалістів визначається згідно штатного розкладу.

Основним показником ефективності використання персоналу підприємства є продуктивність праці, котрий може бути виражений через показники виробітку та трудомісткості.

Виробіток – це показник, що характеризує кількість продукції, котра вироблена за одиницю часу (одного працівника, вартість персоналу).

Трудомісткість характеризується кількістю робочого часу (працівників, грошових коштів), витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте кадровий потенціал підприємства.
2. Склад та класифікація персоналу підприємств.
3. Які особливості праці притаманні підприємствам різних сфер суспільного виробництва (сільське господарство, важка промисловість, легка промисловість, будівництво, мистецтво, транспорт, зв'язок, тощо)?
4. Охарактеризуйте склад конкретного підприємства за професіями та спеціальностями.
5. Як розраховується чисельність працюючих на підприємстві?
6. Нормування праці на підприємстві. Які нормативні акти регулюють норми праці на підприємствах?
7. Якими показниками характеризується продуктивність праці?
8. Що таке трудомісткість? Дайте характеристику видам трудомісткості.
9. Опішіть шляхи та резерви підвищення продуктивності праці.
10. Розкрийте сутність методів розрахунку чисельності працюючих.

Перелік посилань до теми:

[6, С. 112-120; 11, С. 210-251; 13, С. 68-85].

ТЕМА 5 ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Питання навчальної програми

Поняття та функції заробітної плати. Генеральна і галузева тарифні угоди, колективний договір. Організація і планування заробітної плати. Форми і системи заробітної плати. Фонд оплати праці на підприємстві.

Короткі методичні вказівки

Вивчення цієї теми дозволяє з'ясувати сутність, функції і структуру заробітної плати, розглядає форми і системи заробітної плати і фактори, від яких залежить рівень заробітної плати.

Дана тема дисципліни ознайомлює з поняттям генеральних та галузевих тарифних угод, особливостей колективного договору, дає змогу зрозуміти питання, які стосуються організації і планування заробітної плати, розкриває сутність фонду оплати праці на підприємстві.

В ході вивчення цієї теми слід приділити увагу та запам'ятати такі категорії і поняття: “номінальна та реальна заробітна плата”, “тарифна ставка”, “тарифний розряд”, “тарифний коефіцієнт”, “фонд заробітної плати”, “погодинна форма оплати праці”, “відрядна форма оплати праці”.

Заробітна плата – це сума коштів, які отримує працівник за використання його розумових та фізичних здібностей у процесі виробництва.

Виступаючи основним джерелом підвищення добробуту працюючих, регулюючи рівень їх особистих доходів, заробітна плата виконує найважливішу соціально-економічну функцію. Являючись, з одного боку, доходом працюючих, зарплата, з іншого боку, представляє суттєву частину витрат виробництва.

Таке багатогранне значення заробітної плати обумовлює необхідність наукового обґрунтованих принципів її організації та планування.

Одним із головних інструментів державної політики регулювання оплати праці є мінімальна заробітна плата.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватись оплата праці робітникам.

Основними видами заробітної плати є номінальна і реальна заробітна плата. Перша з них означає суму грошей, яку отримують працівники за свою працю. Друга – засвідчує кількість товарів і послуг, які працівник може придбати за зароблену суму грошей.

У своїй структурі заробітна плата має три елементи: основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, компенсаційні виплати та надбавки.

Основою оплати праці на підприємстві є тарифна система, яка складається з трьох основних елементів: тарифної ставки, тарифної сітки і тарифно-кваліфікаційного довідника.

Тарифна ставка визначає розмір оплати праці робітника за одиницю часу у відповідності з кваліфікаційним розрядом.

Тарифна сітка включає перелік тарифних розрядів та тарифних коефіцієнтів. Тарифний розряд визначається кваліфікацією робітника і в залежності від цього встановлюється розмір оплати його праці.

Тарифний коефіцієнт – це відношення, яке показує, у скільки разів тарифна ставка даного розряду більше тарифної ставки I розряду.

Тарифно-кваліфікаційний довідник включає перелік професій, по кожній професії дається опис характеристики робіт по кожному розряду, наводяться приклади робіт по розрядах кожної професії, крім того, у довіднику вказується, що повинен знати та вміти робітник кожного з розрядів даної професії.

На практиці застосовуються два види довідників: єдиний тарифно-кваліфікаційний довідник робіт та професій, що зустрічається в різних галузях промисловості, та галузеві довідники.

На сьогодні в межах тарифної системи використовуються дві основні форми заробітної плати: відрядна та погодинна.

Погодинна форма передбачає оплату праці в залежності від відпрацьованого часу і рівня кваліфікації працівника.

Погодинна форма охоплює такі системи:

- проста погодинна;
- погодинно-преміальна;
- система посадових окладів.

Погодинна форма застосовується на таких роботах, де вимагається забезпечити високу якість, або на таких, які важко нормувати та враховувати для кожного робітника окремо, або у випадках, коли кількість виготовленої продукції залежить головним чином від продуктивності обладнання.

Відрядна форма передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за певний проміжок часу.

Відрядна форма має ряд систем:

- пряма відрядна;
- відрядно-преміальна;
- відрядно-прогресивна;
- непряма відрядна;
- акордна.

Відрядна форма найбільш ефективна при високій якості норм часу на продукцію, що виготовляється, та при наявності якісного обліку кількості та якості виготовлення продукції.

Загальний фонд заробітної плати складається із суми фондів зарплати по робітниках та спеціалістах даного підприємства.

Планування фонду заробітної плати здійснюється з урахуванням його складу. Розрахунки ведуться окремо по промислово-виробничому персоналу та непромисловій групі.

Спочатку розраховується величина тарифного фонду (прямої заробітної плати), який представляє собою грошові кошти, нараховані робітникам по

відрядних розцінках або тарифних ставках робітників з погодинною оплатою праці.

Фонд основної зарплати встановлюється додаванням до тарифного фонду доплат та премій за місячні (квартальні) результати роботи, що нараховуються з ФЗП. Суму доплат та надбавок, що входять в основну зарплату робітників, визначають прямим розрахунком, виходячи із встановленого їх нормативу, чисельності робітників, яким вона належить, та їх річного тарифного заробітку.

Фонд зарплати спеціалістів та службовців планується, виходячи з їх чисельності за штатним розкладом, посадових окладів і надбавок та робочого часу (у місяцях).

Фонд зарплати непромислової групи розраховується, виходячи із штатних розкладів, посадових окладів та тарифних ставок аналогічно фонду зарплати виробничо-промислового персоналу. Загальний фонд зарплати підприємства визначається як сума зарплат робітників та службовців промислово-виробничого персоналу та непромислової групи.

Фонд оплати праці складається із фонду зарплати та фонду матеріального заохочення, який формується за рахунок залишкового прибутку. У фонд матеріального заохочення направляється 40% від розрахункового (залишкового) прибутку.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, що розуміють під заробітною платою? Які фактори впливають на величину заробітної плати?
2. Назвіть які складові має заробітна плата?
3. Поясніть різницю між номінальною та реальною зарплатою.
4. Які існують форми і системи оплати праці?
5. У чому полягає зміст тарифної системи оплати праці? Дайте визначення поняттям “тарифна ставка” і “тарифний розряд”.
6. Охарактеризуйте рівні заключення тарифних угод. Розкрийте сутність генеральної та галузевої тарифних угод.
7. Поясніть які існують інструменти регулювання процесу оплати праці на енергопідприємстві?
8. Ким та з якою метою укладається колективний договір? Які аспекти відображуються в колективному договорі на енергопідприємстві?
9. Опишіть поняття “фонд оплати праці на підприємстві”. Поясніть призначення фонду оплати праці на підприємстві.
10. Які основні принципи мають враховуватися при виборі форми і системи оплати праці для працівника?

Перелік посилань до теми:

[10, С. 201-214; 11, С. 519-565; 13, С. 81-89].

ТЕМА 6 ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА І СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

Питання навчальної програми

Поняття і класифікація витрат. Поняття та види собівартості. Поточні витрати та повна собівартість продукції. Калькуляція собівартості та кошторис витрат. Шляхи зниження собівартості продукції.

Короткі методичні вказівки

В даній темі розкривається сутність поняття “витрати” та “собівартість”. Розглядаються види витрат та собівартості. Дана тема дозволяє оволодіти методикою обчислення собівартості окремих видів продукції, складання кошторису витрат. Необхідно звернути увагу на особливості методики визначення собівартості для різних типів виробництв та розробку шляхів зниження собівартості продукції.

Витрати – це грошова оцінка вартості матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів на виробництво та реалізацію продукції за певний період.

Витрати підприємства, пов’язані з виробництвом та реалізацією продукції основного виду, яка забезпечує основну частину доходу підприємства називають операційними (поточними) витратами. Витрати підприємства, які не пов’язані з основним видом діяльності являються інвестиційними витратами.

Слід відрізнити витрати загальні і витрати на одиницю продукції. Загальні витрати – це витрати на весь обсяг продукції за певний період. Їх сума залежить від тривалості періоду і кількості виготовленої продукції. Витрати на одиницю продукції обчислюються як середні за певний період, якщо продукція виготовляється постійно або серіями.

За ступенем впливу обсягу виробництва на величину витрат загальні витрати поділяються на постійні та змінні.

Постійні витрати – це витрати, величина яких не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах. Лише при істотних змінах обсягу виробництва, наслідком яких є зміни виробничої і організаційної структури підприємства, стрибкоподібно змінюється величина постійних витрат, після чого вона залишається постійною.

До постійних належать витрати на утримання і експлуатацію будівель і споруд, організацію виробництва, управління. На практиці до групи постійних відносять також витрати, які неістотно змінюються внаслідок зміни обсягу виробництва, тому їх називають умовно-постійними.

Змінні витрати – це витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції. В свою чергу їх можна розділити на пропорційні і непропорційні.

Пропорційні витрати прямо пропорційні обсягу виробництва. До пропорційних належать переважно витрати на сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби, відрядну зарплату робітників.

Непропорційні витрати поділяються на прогресуючі та регресуючі.

Прогресуючі витрати зростають швидше, ніж обсяг виробництва. Вони виникають тоді, коли збільшення обсягу виробництва вимагає більших витрат на одиницю продукції. Це, наприклад, витрати на відрядно-прогресивну оплату праці, додаткові рекламні та торгові витрати тощо.

Регресуючі витрати зростають повільніше, ніж обсяг виробництва. До них належить широке коло витрат на експлуатацію машин і устаткування, його ремонт, інструмент тощо.

Визначення витрат на підготовку та виробництво продукції і її збут у вартісній формі є собівартістю продукції.

Собівартість продукції комплексно характеризує використання всіх ресурсів підприємства і визначає загальну суму витрат на виробництво одиниці продукції, а, значить, і рівень техніки, технології та організації виробництва.

Собівартість продукції має тісний зв'язок з її ціною. Це проявляється в тому, що собівартість слугує базою ціни товару і її нижньою межею для виробника.

Розрахунок собівартості можна здійснювати двома методами: за допомогою калькуляції собівартості одиниці продукції та на основі кошторису витрат.

Кошторис виробництва – це витрати підприємства, пов'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того, відносяться вони на собівартість продукції в цьому періоді чи ні. Кошторис виробництва складається за економічними елементами, і включає наступний перелік витрат: витрати на матеріали, витрати на амортизацію, витрати на заробітну плату, витрати на соціальні нарахування та інші витрати.

Матеріальні витрати як елемент кошторису містять витрати на: сировину і основні матеріали, які є матеріальною субстанцією продукції; покупні вироби для укомплектування продукції; покупні напівфабрикати; виробничі послуги сторонніх підприємств і організацій по виготовленню продукції; допоміжні матеріали, які використовуються у технологічному процесі, при його обслуговуванні, на господарські та управлінські; паливо та енергію зі сторони.

Витрати на матеріали обчислюються на підставі норм їх витрачання і цін з урахуванням транспортно-заготівельних витрат, які не є складовими інших елементів кошторису (плата за транспортування, вантажно-розвантажувальні роботи, комісійні заготівельним організаціям та ін.). З вартості матеріалів віднімаються відходи по ціні їх використання або продажу.

Заробітна плата включає всі види основної оплати праці штатного і позаштатного виробничого персоналу підприємства, тобто персоналу, зайнятого виробництвом продукції, обслуговуванням виробничого процесу і управлінням. Не включаються у собівартість виплати працівникам, що фінансуються з прибутку або інших джерел соціального призначення.

Відрахування на соціальні потреби містять відрахування на соціальне страхування, у Пенсійний фонд, Державний фонд сприяння зайнятості та інші заходи. Величина відрахування обчислюється в установлених нормах від витрат на оплату праці незалежно від джерел її фінансування.

Амортизація основних засобів у формі амортизаційних відрахувань на повне їх відтворення обчислюється за встановленими нормами від балансової вартості. При цьому амортизація машин, устаткування, транспортних засобів і відповідно нарахування амортизаційних відрахувань припиняється після закінчення нормативного терміну їх служби, якщо їх вартість повністю перенесена на собівартість продукції.

Інші витрати містять ті з них, які за змістом не можна віднести до певних елементів. До них належить широке коло витрат різного призначення, а саме: оплата послуг зв'язку, обчислювальних центрів, охорони, витрати на відрядження, страхування майна, винагороди за винаходи і раціоналізацію, оплата робіт по сертифікації продукції, витрати на гарантійний ремонт продукції, зношення нематеріальних активів, орендна плата за окремі об'єкти основних фондів та ін.

Одним з головних завдань підприємства є пошук шляхів зниження собівартості продукції. Вибір шляхів зниження собівартості ґрунтується на класифікації резервів та знанні факторів, які забезпечують створення умов для зниження окремих видів витрат і собівартості в цілому.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття “витрати підприємства”.
2. Як можна класифікувати витрати підприємства. Наведіть приклади.
3. Поясніть принцип поділу витрат на постійні та змінні. Наведіть приклади даних видів витрат для конкретного підприємства.
4. Як Ви розумієте поняття “собівартість продукції”?
5. Які види собівартості Ви можете назвати?
6. Поясніть зв'язок між показниками собівартості валової продукції та собівартості реалізованої продукції.
7. Поясніть класифікацію витрат за економічними елементами.
8. Кошторис витрат підприємства: поняття, склад, характеристика.
9. Наведіть приклади витрат, що відносяться до витрат на матеріали для підприємств різних видів діяльності.
10. Назвіть основні резерви зниження собівартості продукції.

Перелік посилань до теми:

[6, С. 129-139; 10, С. 436-457; 11, С. 590-613; 13, С. 89-110].

ТЕМА 7 ЦІНИ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ

Питання навчальної програми

Загальна характеристика ціни. Функції ціни. Види цін. Загальні принципи ціноутворення на підприємстві.

Короткі методичні вказівки

Метою вивчення цієї теми є засвоєння загальної характеристики ціни, основу якої як економічної категорії становить вартість товару. Важливо з'ясувати сутність категорії “ціна” та дослідити економічний зміст та її види.

В процесі вивчення даної теми варто звернути увагу на основні методи ціноутворення та зрозуміти особливості та принципи ціноутворення на продукцію, що використовуються в Україні за сучасних умов.

Ціна є однією з найскладніших економічних категорій, оскільки перебуває під впливом не тільки закону вартості, а й усієї системи економічних законів.

Ціна – це кількість грошей, яку сплачує споживач за одиницю продукції.

Ціна являється сполучною ланкою між виробником та споживачем та повинна бути більше, ніж витрати на виробництва та меншою ніж корисний ефект отриманий споживачем від продукції.

Ціна виконує ряд функцій, основними серед яких є:

1. Облікова функція – це функція обліку і виміру витрат суспільної праці, визначається сутністю ціни як грошового виразу вартості. Ціна визначає, скільки витрачено живої і уречевленої праці на виготовлення товару, характеризує, з якою ефективністю використовується праця. Ринкова ціна може значно відхилитися від витрат.

Щоб витримати конкуренцію, виробник товару постійно контролює свої витрати, порівнює їх з витратами конкурентів і за рахунок зниження витрат, а також поліпшення якості товару намагається виграти в конкурентній боротьбі.

2. Стимулююча функція ціни відображається у стимулюючому її впливі на виробництво і споживання різних товарів. Ціна забезпечує стимулюючий вплив на виробника через величину закладеного в неї прибутку. Стимулювання здійснюється за рахунок підвищеного рівня прибутку в ціні, надбавок та знижок до неї.

3. Розподільна функція ціни пов'язана з відхиленням ціни від вартості під впливом ринкових факторів. Ця функція полягає в тому, що ціни приймають участь у розподілі і перерозподілі національного доходу (чистого доходу) між галузями економіки, державними та іншими її секторами, різними формами власності, регіонами, фондами накопичення та споживання соціальними групами населення.

Так, високі роздрібні ціни на предмети розкоші та престижні товари забезпечують перерозподіл грошових доходів певної частини населення за допомогою бюджету для формування соціальних фондів.

Розподільна функція ціни проявляється також через акцизи на окремі групи товарів, податок на додану вартість і інші форми централізованого чистого доходу, який потрапляє в бюджет на загальнодержавні потреби. За допомогою цієї функції ціни вирішуються соціальні завдання суспільства.

4. Функція збалансування попиту і пропозиції полягає в тому, що через ціни здійснюється зв'язок між виробництвом і споживанням, пропозицією і попитом. Ціна сигналізує про диспропорції у сферах виробництва і обігу і вимагає прийняття заходів по їх подоланню.

Ціна служить гнучким інструментом для досягнення відповідності попиту і пропозиції. При наявності диспропорцій у розвитку господарства, невідповідності між пропозицією і попитом рівновага досягається за рахунок або збільшення (скорочення) виробництва, або за рахунок росту (зниження) ціни, або одночасно тим і іншим способом. По мірі розвитку ринкових відносин, підприємництва і конкуренції ця функція ціни буде посилюватися і грати домінуючу роль при формуванні цін на товари.

5. Функція ціни як засобу раціонального розміщення виробництва. Вона проявляється у тому, що за допомогою механізму ціноутворення відбувається перелив капіталів у сектори економіки і види виробництв з більш високою нормою прибутку. Цей перетік капіталів здійснюється фірмами під впливом законів конкуренції і попиту. Тільки підприємство вирішує в яку сферу діяльності, в яку галузь або сферу економіки йому вкладати свій капітал. Цьому передують глибокі маркетингові дослідження – глибоке вивчення ринку, в тому числі і ринкових цін.

Всі функції ціни взаємопов'язані і взаємодіють, а в ряді випадків вступають у протиріччя, тому вони повинні бути об'єктом дослідження маркетингових служб.

Будь яка ціна повинна обов'язково включати собівартість та прибуток, а також може містити непрямі податки, гуртову чи роздрібну надбавку.

За каналами руху товарів можна виділити наступні види цін:

- виробнича ціна. Включає витрати та прибуток підприємства виробника;
- відпускна ціна виробника. До виробничої ціни додаються непрямі податки та можуть включатись націнки або знижки виробничого підприємства;
- гуртова ціна. Крім відпускної ціни підприємства включає ще гуртову посередницьку надбавку, яка містить витрати, прибуток та непрямі податки оптової організації.
- роздрібна ціна. До гуртової ціни додається роздрібна надбавка, котра містить витрати, прибуток та непрямі податки роздрібногo посередника.

Процес встановлення й розробки ціни називається ціноутворенням. Процес ціноутворення здійснюється на основі методології, тобто сукупності загальних принципів, правил, методів розробки ціни, формування концепції ціноутворення, визначення системи цін у державі.

Виділяють декілька методів визначення ціни:

- метод визначення ціни за схемою “собівартість плюс прибуток”;
- метод “забезпечення фінансового обсягу прибутку”;
- метод надбавки до ціни;

- метод ціноутворення “за рівнем поточних цін” (“за рівнем конкуренції”);
- метод ціноутворення “за рівнем попиту”;
- метод пропорційного ціноутворення тощо.

На окремі види продукції, робіт і послуг держава встановлює фіксовані і регульовані ціни. В цьому випадку виручка від реалізації продукції залежить від рівня, преїскуранта цих цін.

В умовах ринкової економіки існують вільні, фіксовані і регульовані ціни. Фіксовані ціни встановлюються адміністративно державою перш за все на послуги першої необхідності і на монополюно вироблені державою товари (газ, електроенергія та ін.). Регульовані ціни встановлюються на товари першої необхідності шляхом регулювання рівня рентабельності (на хлібобулочні вироби, продукти дитячого харчування). При цьому державою встановлюються індикативні ціни – мінімальний рівень цін і максимальний рівень цін. У всіх інших випадках використовуються вільні ціни, тобто ціни, що утворюються на ринку під впливом попиту і пропозиції або за домовленістю сторін – постачальника і споживача.

Питання для самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику ціні.
2. Поясніть зміст основних функцій, котрі виконує ціна.
3. Що таке ціноутворення? У чому полягає головний зміст цього процесу?
4. Назвіть основні методи ціноутворення.
5. Проведіть класифікацію цін за каналами товароруху.
6. Наведіть приклади товарів для котрих сьогодні в Україні діють фіксовані ціни.
7. Наведіть приклади товарів для котрих сьогодні в Україні діють регульовані ціни.
8. Чи може один і той же товар мати різну ціну у різних виробників? Чому?
9. Що таке “тариф”? За яких умов підприємство крім встановлення ціни товару визначає також тарифи?
10. Які фактори варто враховувати при виборі методу ціноутворення?

Перелік посилань до теми:

[6, С. 140-151; 10, С. 465-475; 11, С. 616-624; 13, С. 113-123].

ТЕМА 8 ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Питання навчальної програми

Поняття про ефект і ефективність. Характеристики фінансової діяльності підприємства. Формування і використання прибутку. Ефективність діяльності підприємства. Показники економічної ефективності.

Короткі методичні вказівки

Вивчення даної теми дисципліни дозволяє з'ясувати зміст фінансової діяльності, об'єктивно розкрити сутність таких понять, як доход, виручка та прибуток, розглянути особливості їх формування й використання для сучасного підприємства. Важливо вивчити види доходу та прибутку. Слід акцентувати увагу на показниках, що оцінюють ефективність функціонування підприємства.

Головний зміст фінансової діяльності підприємства полягає в належному забезпеченні фінансування його функціонування та розвитку.

Основним завданням фінансової діяльності підприємства є вибір оптимальних форм фінансування, структури капіталу підприємства і напрямів його використання, балансування в часі надходжень і витрат платіжних засобів з метою забезпечення стабільно високої прибутковості.

Треба також розрізняти фінансування за рахунок власних і залучених коштів. До залучених належать ті, які треба повертати, тобто кредит або інші боргові зобов'язання. Решта коштів виступає як власний капітал. При цьому кожна фірма, що намагається ефективно господарювати, об'єктивно повинна забезпечувати оптимальне співвідношення власного й залученого капіталу.

У ринкових умовах метою функціонування будь-якого підприємства є виготовлення і реалізація продукції для задоволення ринкових потреб та одержання певної суми доходу.

Доход являє собою суму коштів отриману підприємством у процесі своєї діяльності. За джерелами формування виділяють три види доходу підприємства:

- доход від реалізації продукції;
- доход від реалізації майна;
- позареалізаційні доходи.

Основну частину доходу будь-якого підприємства становить перший вид доходів, котрий ще називають виручкою.

Головним результатом фінансової діяльності підприємства є прибуток, що являє собою перевищення доходу над витратами. Протилежна величина називається збитком.

Прибуток підприємства формується за рахунок таких джерел: продаж продукції, продаж іншого майна, позареалізаційні операції.

Прибуток від продажу продукції є основною складовою загального прибутку. Цей прибуток визначається як різниця між виручкою від реалізації

продукції (без врахування податку на додану вартість і акцизного збору) та повною собівартістю продукції.

Прибуток від продажу майна включає прибуток від продажу матеріальних активів, нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств тощо. Його розраховують як різницю між ціною продажу та балансовою (залишковою) вартістю об'єкта, який продається, з урахуванням витрат на продаж (демонтаж, транспортування, оплата агентських послуг).

Прибуток від позареалізаційних операцій – це прибуток від пайової участі в спільних підприємствах, здавання майна в оренду (лізинг), дивіденди на цінні папери, дохід від володіння борговими зобов'язаннями, роялті, надходження від економічних санкцій тощо.

Залежно від формування та розподілу виокремлюють валовий прибуток (це весь прибуток підприємства, отриманий від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу) та чистий прибуток (прибуток після оподаткування, який реально надходить в розпорядження підприємства після сплати податку на прибуток).

Поряд із прибутком найважливіше значення для оцінки результатів діяльності підприємств має показник рентабельності. Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує рівень ефективності роботи підприємства.

Показники економічної ефективності підприємства можна диференціювати на дві групи: часткові та узагальнюючі. Часткові – характеризують окремі сторони економічного, виробничого або комерційного процесу, а узагальнюючі – характеризують результативність діяльності підприємства в цілому.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям “дохід” та “прибуток”. Чи тотожні ці поняття?
2. Розкрийте зміст категорії “прибуток” та охарактеризуйте види прибутку.
3. Поясніть, які існують види доходу підприємства.
4. Охарактеризуйте методику формування і використання прибутку підприємства. Які фактори впливають на величину прибутку?
5. Які показники визначають економічну ефективність підприємства?
6. Що таке рентабельність? Охарактеризуйте її види.
7. Як розраховується рентабельність. Згадайте формули розрахунків.
8. Пригадайте, як визначається обсяг беззбиткового виробництва?
9. Що таке ефект? Дайте визначення терміну “економічний ефект”.
10. Опишіть шляхи фінансування розвитку підприємства.

Перелік посилань до теми:

[6, С. 152-159; 10, С. 475-520; 11, С. 624-650; 13, С. 124-134].

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Економіка як галузь науки.
2. Основне економічне протиріччя.
3. Предмет і завдання курсу.
4. Структура національної економіки України.
5. Поняття підприємства. Основні ознаки підприємства.
6. Цілі та напрями діяльності підприємства.
7. Правові основи функціонування підприємства.
8. Класифікація і структура підприємства.
9. Внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства.
10. Поняття, склад і структура основних засобів підприємства.
11. Вартість основних засобів. Види вартості основних засобів.
12. Знос основних засобів: поняття, види та показники оцінки.
13. Відтворення основних засобів.
14. Методи амортизації основних засобів виробництва.
15. Ефективність використання основних засобів.
16. Суть та завдання раціональної організації ремонту та обслуговування обладнання.
17. Види і склад планових робіт по технічному обслуговуванні та ремонту.
18. Ремонтний цикл. Структура ремонтного циклу.
19. Розрахунок трудомісткості робіт по технічному обслуговуванні та ремонту та чисельності ремонтного персоналу.
20. Виробнича потужність: поняття та види.
21. Показники ефективності використання потужності підприємства.
22. Поняття, склад та джерела формування оборотних коштів.
23. Нормування оборотних коштів.
24. Показники та шляхи ефективного використання оборотних коштів.
25. Кадровий потенціал підприємства.
26. Класифікація персоналу підприємства.
27. Нормування праці на підприємстві.
28. Розрахунок факточної чисельності персоналу.
29. Розрахунок нормативної чисельності персоналу.
30. Продуктивність праці: поняття та показники виміру.
31. Поняття та функції заробітної плати.
32. Види заробітної плати: номінальна, реальна, мінімальна.

33. Структура заробітної плати.
34. Організація і планування заробітної плати на підприємствах.
35. Форми тарифної заробітної плати.
36. Системи погодинної заробітної плати.
37. Системи відрядної заробітної плати.
38. Безтарифні системи оплати праці.
39. Фонд оплати праці на підприємстві.
40. Поняття і класифікація витрат.
41. Поняття і види собівартості.
42. Обсяг валової, товарної та реалізованої продукції.
43. Калькуляція собівартості.
44. Класифікація витрат за калькуляційними статтями.
45. Класифікація витрат за економічними елементами.
46. Кошторис виробництва.
47. Шляхи зниження собівартості продукції.
48. Загальна характеристика ціни. Функції ціни.
49. Види цін.
50. Поняття та види тарифів.
51. Загальні принципи ціноутворення.
52. Сучасні методи ціноутворення на продукцію підприємства.
53. Характеристики фінансової діяльності підприємства.
54. Поняття та види доходу підприємства.
55. Виручка: поняття та методика формування.
56. Формування прибутку підприємства.
57. Використання прибутку підприємства.
58. Методика визначення беззбиткового обсягу виробництва.
59. Рентабельність як основний показник ефективності діяльності підприємства.
60. Ефективність діяльності підприємства галузі.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посібник. – К.: А.С.К., 2004. – 400 с.
2. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства: Навч. посібник. – К.: ЦНЛ, 2004. – 196 с.
3. Денисов В.И. Техничко-экономические расчеты в энергетике: Методы экономического сравнения вариантов. – М.: Энергоатомиздат, 1985. – 216 с.
4. Економіка підприємства / За ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001. – 512 с.
5. Економіка підприємства: Навчальний посібник / І.М. Бойчик, П.С. Харів, М.І. Хопчан, Ю.В. Піча. – К., Львів: Каравела: Новий Світ-2000, 2001. – 292 с.
6. Економіка підприємства: навч. посіб./ В.В. Величко – Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ – 2010. – 169 с.
7. Економіка підприємства: Підручник / Грещак М.Г., Колот В.М., Наливайко А.П. та інш.; За ред. Покропивного С.Ф. – К: КНЕУ, 2001. – 522 с.
8. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – 2 вид., переробл. та доп. – К: КНЕУ, 2001. – 528 с.
9. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 648 с.
10. Економіка підприємства: підручник / Швиданенко Г.О., Васильков В.Г., Гончарова Н.П. [та ін.]; за заг. ред. Г.О. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2009. – 598 с.
11. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
12. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Ніка-Центр, 2002. – 216 с.
13. Мельник Л.Г., Корінцева О.І., Сотник І.М. Економіка енергетики: Навчальний посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 238 с.
14. Мельник Л.Г. Экономика предприятия: Конспект лекций: Учебное пособие / Л.Г. Мельник, А.И. Каринцева. – Сумы: Университетская книга, 2002. – 398 с.
15. Харів П.С. Економіка підприємства: Збірник задач і тестів: Навч. посібник. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 301 с.
16. Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник / В.М. Шаповал, Р.Н. Аврамчук, О.В. Ткаченко. – К.: ЦНЛ, 2003. – 287 с.
17. Blank L., Tarquin A. Basics of Engineering Economy. – New York: McGraw-Hill, 2008. – 436 p.
18. Blank L., Tarquin A. Engineering Economy. – New York: McGraw-Hill, 2011. – 640 p.